

Kontribuční sýpka v Chudenicích

David TUMA

ANOTACE: V průběhu 18. století zavedla habsburská monarchie řadu opatření, kterými reagovala na častá léta neúrody v českých zemích. Jedním z těchto nařízení byla výstavba kontribučních sýpek. V městečku Chudenice k tomu došlo roku 1819. Vznikla zde jedna z vůbec největších a nejvelkolepějších sýpek na území Plzeňského kraje, která se však dochovala ve špatném stavebně-technickém stavu. Autor ji hodnotí v širším kontextu a využívá při tom jak výsledky dokumentace stavby samotné, tak studium písemných pramenů.

1

2

Chudenická kontribuční sýpka (okr. Klatovy) se nachází na výrazné terénní hraně na východním okraji obce¹ nad stávající zástavbou ulic Podskalí a Švihovská. Sýpka byla postavena v roce 1819 na pohledově velmi exponovaném místě, proto dodnes představuje důležitý orientační bod obce. Stavba se stala součástí širšího fenoménu kontribučních sýpek, jehož vznik musíme hledat v řešení problému častých neúrod v českých zemích v 18. století tehdejší státní mocí. Aby se podařilo předejít hladomorům, sahalo se k rozličným opatřením. Už v době panování císařovny Marie Terezie se například podporovalo pěstování brambor² a patent z 26. 7. 1748 již plánoval zřizování kontribučních zásob. Nedostatek osiva měly vrchnosti vyřešit nařízeními, která poddaným doporučovala zakládat v příznivých letech část osiva pro společné zásoby do vrchnostenských sýpek, z nichž by se pak v případě neúrody obilí vydávalo. Snahy se stupňovaly za vlády Josefa II. Na základě dvorského dekretu z 19. 7. 1782 a patentu z 9. 6. 1788 bylo ustanoveno zřizování kontribučních sýpek pro vytvoření zásob obilí a píce, a to převážně pro válečné účely. Paragraf 4 tohoto patentu nařizoval každému poddanému obdělávajícímu půdu, aby odevzdával po dobu tří roků jednu třetinu z celkové zásoby osiva do sýpky. V pří-

padě neúrody tak bylo k dispozici potřebné množství zrna pro jednoroční setbu. Zároveň platilo nařízení obilí v sýpkách pravidelně obměňovat a doplňovat.³ Z těchto zásob se pak rolníkům osivo mohlo půjčovat na úrok. Osivo vrácené z půjček bylo opět prodáváno. Prodej kontribučního obilí se zabývaly kontribuční peněžní fondy. Prodej následoval po zmíněném tříletém období plnění, jelikož po této době už zrna zpravidla nevyklíčí. Řízení takto vzniklých peněžních fondů vedla do roku 1848 patrimoniální správa. Po jejím zrušení agendu převzaly berní úřady. Kontribuční sýpky totiž nebyly totožné s vrchnostenskými sýpkami.⁴ Ačkoliv se jejich zakládání povolovalo dokonce v budo-

■ Poznámky

1 Od roku 1996 se obec Chudenice stala součástí krajinné památkové zóny Chudenicko prohlášené ministerstvem kultury (Vyhláška Ministerstva kultury ČR o prohlášení území vybraných částí krajinných celků za památkové zóny, předpis č. 208/1996 Sb., in: *Sbírka zákonů České republiky*, Praha 1996).

2 Zdeněk Vašků, *Deštivé roky 1770–1772*, *Vesmír* LXXV, s. 455–456.

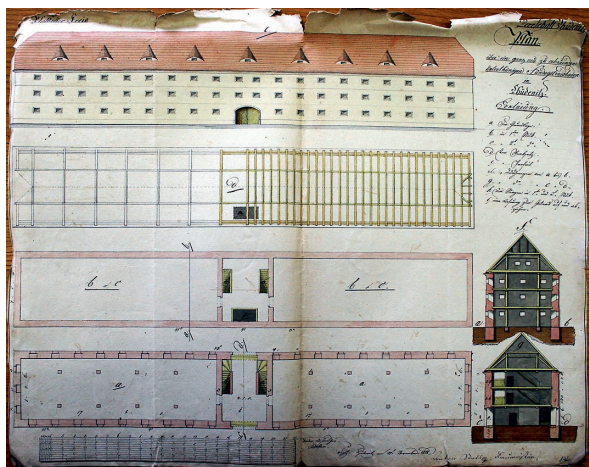
3 Josef Kalousek (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích*

Obr. 1. Chudenice, kontribuční sýpka, Anton Stolle, 1818–1819, pohled od jihu. Foto: David Tuma, 2014.

Obr. 2. Chudenice, kontribuční sýpka, Anton Stolle, 1818–1819, pohled od jihovýchodu. Foto: David Tuma, 2014.

i cizích. 25. díl, *Řády selské a instrukce hospodářské 1781–1850*, Praha 1910, s. 173.

4 Na bývalém panství v Plzeňském kraji nacházíme sýpky zakládané převážně v 18. a první polovině 19. století jako součást hospodářských dvorů nebo i mimo ně, jejichž správa byla vydělena od kontribučních sýpek. Tyto objekty mohly přejímat funkce kontribuční sýpky. Některé hospodářské dvory lze charakterizovat tím, že v jejich dispozicích roli dominantního rezidenčního sídla nahrazovaly právě architektonicky zvýrazněné sýpkové objekty (např. dvůr Kumberk u Čemin, okr. Plzeň-sever). Dispozicím zděných barokních hospodářských dvorů se podrobněji věnoval Jan Žižka: Objekty navazují na starší tradici svými obdélníkovými nebo čtvercovými půdorysy a běžně se vyskytují v dvoj- nebo trojkřídlé variantě. Dvory mají osově symetrickou dispozici na čtvercovém půdorysu vycházející ze schématu barokního zámku, kde rezidenci nahrazuje architektonicky zdůrazněná sýpka (např. dvůr v Poříčí nad Sázavou). Boční křídla tvoří např. stodola a chlévy s obytnými prostory. Výjimkou nejsou ani dvory vystavěné v půdorysu rovnostanného trojúhelníku (např. dvůr v Benicích, okr. Benešov) nebo varianta trojkřídlého trojúhelníkového dvora

3

4

Obr. 3. Anton, Stolle, Plán ke zcela nově vystavěné poddanské sýpce v Chudenicích, 1818, kolorovaná kresba. SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, VS Chudenice, inv. č. 2882, sign. IV S 3b, kart. č. 108. Reprofoto: David Tuma, 2014.

Obr. 4. Chudenice, kontribuční sýpka, Anton Stolle, 1818–1819, středový průjezd, schodiště. Foto: David Tuma, 2014.

vách nevyužívaných zámků, zrušených kostelů a kaplí, popřípadě v prázdných klášterech, v mnoha případech byly postaveny jako účelové novostavby.⁵

Dne 18. 11. 1827 vydalo české gubernium zásluhou hraběte Karla Chotka (1787–1868) nařízení týkající se zdokonalení správy kontribučních obilních fondů, čímž byla znovu otevřena otázka stavby dalších sýpek. Vybudování potřebné sítě sýpek mělo být provedeno v letech 1828–1829, avšak později byla realizace oddálena a na jaře 1829 samo gubernium připsalo nereálnost tohoto záměru. Kontribuční sýpky byly v Čechách nakonec zrušeny zákonem z 9. 7. 1863. Peníze však nesměly být vyplaceny kontribuentům (jednotlivým podílníkům), ale z výnosu prodeje osiva a kontribučních fondů byly zřízeny tzv. kontribuční záložny, jejichž činnost určil zemský zákon z 6. 8. 1864. V Čechách máme posléze evidováno na 894 zmíněných kontribučních zálož. Podle zemského zákona z 22. 3. 1882 došlo ke sloučení fondů podle okresů, a tak v Čechách vzniklo 165 okresních hospodářských zálož s právem přijímat vklady.⁶ Zemský výbor Království českého výnosem z 16. 11. 1900 navíc nařídil peněžní prostředky kontribučního fondu spravovat odděleně od jmění obecního. A tak tyto fondy daly základ ke vzniku zálož „kampeliček“ a základních bank, u nichž si venkovské obyvatelstvo mohlo půjčit finanční obnos na opravu vlastního hospodářství nebo na studium svých dětí.⁷

Budovy kontribučních sýpek se po těchto změnách většinou nadále používaly k uskladnění osiva. Na řadě míst byly ve druhé polovině

20. století přestavovány na různé objekty pro obecní potřeby (např. skladiště, školy) nebo využívány státními statky a jednotnými zemědělskými družstvy.

Historie chudenické kontribuční sýpky

Na počátku 19. století se objevuje tlak na výstavbu kontribuční sýpky také v Chudenicích.⁸ V dopise z 12. února 1818 upozorňuje inspektor Josef Houska chudenického vrchního Jana Jílka, že poddaní jsou podle zákona povinni si sami postavit a udržovat vlastní sýpku.⁹ Inspektor předložil plán a rozpočet na její výstavbu. 9. srpna 1819 vrchní Jan Jílek informoval majitele panství, hraběte Eugena Karla Černína z Chudenic (1769–1868), o žádosti poddaných o pozemek na kopci nad novým rybníkem, který byl komisí uznán za nejvhodnější k vybudování této sýpky. Vrchní hraběti navrhuje, aby s ohledem na účel stavby tento pozemek věnoval poddaným zdarma. V následující korespondenci s vrchností z 26. listopadu 1819 Jílek dále uvádí, že kontribuční sýpka je již od 16. listopadu hotová a poddaní do ní svážejí obilí. Také hraběti sděluje, že se jedná o impozantní stavbu s červenou cihlovou střechou, viditelnou z dalekého okolí. Výstavba sýpky trvala 6 měsíců.¹⁰ Její kapacita byla dle pozdějších pramenů tehdy odhadována na 17 000 měr obilí (zhruba 935 tun), což mělo představovat množství osiva pro všechny obce chudenického panství. Podle téhož zdroje stála výstavba sýpky 17 000 zlatých.¹¹

Z korespondence vrchnostenské správy se dozvídáme, jakým způsobem byla stavba financována: 28. ledna 1821 sděluje vrchní Jan Jílek, že poddaní chtějí prodat státní dluhopisy, aby mohli zaplatit stavbu sýpky a daně. Panství v té době navštívil krajský komisař, který měl v souvislosti s tímto prodejem sledovat finanční poměry poddaných.¹²

Kontribuční sýpka náležela pak k chudenickému velkostatku rodu Černínů z Chudenic až do první pozemkové reformy, provedené v bývalém Československu mezi lety 1919–1938, během

které připadla chudenické městské obci.¹³ Sýpka se však nenacházela v dobrém stavu, neboť ještě v době držení velkostatkem v ní byly odstraněny veškeré podlahy a vyřezány stropní trámy, což jistě musel nový vlastník napravit.

V meziválečném období sýpku využívalo město, které ji v době německé okupace Čech,

■ Poznámky

(Kouty, okr. Benešov). Viz např. Jan Žižka, *Hospodářské dvory na panství Konopiště a Smilkov, Památky středních Čech VII*, s. 3–12; Jan Žižka, *O podobě nových hospodářských budov na konci 19. a počátku 20. století, Památky středních Čech XVIII*, 2004, s. 1–22; Jan Žižka, *K možnostem využití plošného výzkumu hospodářských dvorů*, in: *Sborník. Sborník příspěvků ze 4. konference stavebně-historického průzkumu uspořádané 31. 5. – 3. 6. 2005 v Poděbradech, Poznávání a dokumentace historických staveb*, Praha 2006, s. 203–214; Jan Žižka, *O metodice průzkumu hospodářských dvorů, Průzkumy památek XIX*, 2012, s. 34–37.

⁵ Martin Ebel, *Dějiny českého stavebního práva*, Praha 2006, s. 212.

⁶ Josef Schreyer, *Kontribučenské sýpky*, in: *Ottův slovník naučný*. 14. díl. Kartel-Kraj, Praha 1899, s. 755–756.

⁷ Pavel Novák et al., *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*, Praha 2007, s. 143.

⁸ V Chudenicích stála od roku 1735 obecní sýpka u obecního dvora (dnešního čp. 66 v Záblatí). Tato sýpka byla v roce 1786 prodána Janu Voťpěkovi, strážníku, který si ji upravil na rodinný domek, viz Státní okresní archiv (SOKA) Klatovy, Archiv města (AM) Chudenice, inv. č. 7, sign. OK 43, *Pamětní kniha městečka Chudenice (1927–1928)*, s. 184.

⁹ V SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, se dochoval rozpočet na přestavbu zrušeného kostela v obci na obilní sýpku z roku 1793 (pramen se zmiňuje o kostelu sv. Wolfganga na vrcholu kopce Žďár u Chudenic; záměr nebyl realizován), viz Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Velkostatek Chudenice, inv. č. 2882, sign. IV S 3b, kart. č. 108, *Stavba kontribučenské sýpky v Chudenicích (1794–1823)*.

¹⁰ Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Velkostatek Chudenice, inv. č. 2882, sign. IV S 3b, kart. č. 108, *Stavba kontribučenské sýpky v Chudenicích (1794–1823)*.

¹¹ Státní okresní archiv (SOKA) Klatovy, Archiv města (AM) Chudenice, inv. č. 7, sign. OK 43, *Pamětní kniha městečka Chudenice (1927–1928)*, s. 184.

¹² Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Velkostatek Chudenice, inv. č. 2882, sign. IV S 3b, kart. č. 108, *Stavba kontribučenské sýpky v Chudenicích (1794–1823)*.

¹³ Rod Černínů z Chudenic se stal jedním z největších držitelů půdy šlechtického původu (po roce 1918 vlastnili 61 560 ha); viz Pavel Koblasa, *Czerninové z Chudenic. Stručné dějiny rodu a schematismus rodových panství*, České Budějovice 2000; Pavel Koblasa, *O majetkových poměrech hrabat Czernínů z Chudenic, Rodopisná revue II*, 2000, s. 4–5.

5

6

Obr. 5. Chudenice, kontribuční sýpka, Anton Stolle, 1818–1819, středový průjezd. Foto: David Tuma, 2014.

Obr. 6. Chudenice, kontribuční sýpka, Anton Stolle, 1818–1819, pohled do jižní části interiéru budovy. Foto: David Tuma, 2015.

Moravy a Slezska i s přilehlou lesní enklávou prodalo za 30 000 Kč staviteli J. Kubcovi a J. Böhmovi z Plzně s podmínkou, že bude zbourána a na jejím místě se postaví penzion. K demolici však nedošlo. Navíc po tomto prodeji si vedení obce uvědomilo, že město takto zároveň přišlo asi o 3 ha vzrostlého lesa, který k pozemku při sýpce náležel. Po květnu roku 1945 proto místní národní výbor vymáhal sýpku s lesními pozemky zpět. Oba kupci nakonec od transakce ustoupili. Sýpku později spravovalo zemědělské družstvo. Kronika města Chudenice roku 1951 uvádí špatný stavebně-technický stav zdejších sýpek, jejichž podlahy nevydržely přetížení zásobami obilí a následně došlo k jejich propadnutí až do přízemí. To se zřejmě týkalo také bývalé kontribuční sýpky, neboť v roce 1952 ji družstvo dalo opravit za celkové náklady dvou milionů korun, z nichž byla hrazena nová krytina a sýpková patra s podlahou. Její kapacita byla odhadnuta ve výši 300 vagonů obilí. V roce 1955 proběhla další modernizace, která spočívala v montáži strojů s úplnou mechanizací (např. byly pořízeny čtyřkapsově výtahy). Později byla správa sýpky předána výkupnímu podniku se sídlem ve městě Klatovy.¹⁴ Ve druhé polovině 20. století pak došlo k jejímu odprodeji soukromým majitelům, v jejichž držení se nachází dodnes.

Základní popis a hodnocení stavby

Z dochovaných stavebních plánů z roku 1818 lze zjistit, že autorem návrhu sýpky byl Anton Stolle, stavitel a vrchnostenský zednický mistr.¹⁵ Záměrem stavebníka bylo umístit sýpku do středu černínského panství. Objekt dnes představuje rozlehlou třípodlažní zděnou stavbu o 15 × 2 osách, vystavěnou na obdélném

půdoryse o rozměrech cca 90 × 14 m. Delší podélná osa stavby probíhá zhruba ve směru JV–SZ. Stavba má polovalbovou střechu, krytou pálenou střešní krytinou typu „bobrovka“. Na východní straně střechy se nachází nad střední částí dispozice masivní sedlový vikýř, krytý nakoso kladenými eternitovými šablonami. Stěny vikýře jsou opatřeny eternitovým obkladem. Vikýř umožňoval vertikální transport obilí pomocí dopravního zařízení s pohonem a nahradil starší způsob řešení. Při něm bylo obilí vertikálně dopravováno s pomocí vrátku. Doprava obilí probíhala uvnitř dispozice stavby. Ve středním dílu na severní straně za průjezdem se v interiéru sýpky nacházel velký otvor ve stropní konstrukci zajišťující zmíněný vertikální přesun obilí do horních sýpkových pater.

Zdivo sýpky je smíšeného charakteru, což doplňují cihelné dozdívky. Fasády jsou opatřeny vápennými omítkami, které jsou však dnes z velké části opadané. Hladké stěny člení pravidelně rozmístěná na šířku obdélná sýpková okénka v jednoduchých plastických šambránách. V okenních otvorech jsou vsazeny prosté kované proplétané mříže. Na vnitřní straně jejich špalet se dochovaly pouze okenní rámy, přičemž výplň se uzavírala pomocí jednostranných obrtlíků. Samotný dnešní počet okenních os představuje rozdíl oproti dochované plánové dokumentaci, která počítala s 20 osami po třech oknech, přičemž nad vjezdem měly být dvě osy pouze se dvěma okny. Sýpkové podkrovní podlaží bylo větrané vikýři typu volské oko. Obdélný vjezd ve středu východního průčelí má segmentový záklenek, protilehlý západní vjezd má rovný překlad (výplň se nedochovala). Fasády ukončuje po celém obvodu probíhající fabionová korunní římsa, ve štítových stranách chráněná řadou pálených tašek. Horní okraje štítů lemuje plastický fabionový rám. Jinak jsou fasády prakticky bez dalších ozdob a členění.

Interiér objektu představuje trojdílnou dispozici se středním užším průjezdem, po jehož stranách jsou symetricky umístěna jednoduchá

přímá schodiště vedoucí do patra. Schodiště mají dřevěné stupnice a plná zděná zábradlí. Z průjezdu za schodištěm a z patra lze vstoupit do rozlehlého severozápadního i jihovýchodního dílu, v nichž došlo v roce 1999 k odstranění dřevěných sýpkových pater. Prostor osvětlují tři nad sebou umístěné řady ležaté obdélných sýpkových okének v hlubokých špaletách se segmentovými záklenky. Proudění vzduchu nad uskladněným obilím zajišťovala poměrně vysoko umístěná okna se strmými stoupajícími parapety. Okenní otvory vyplňovaly dřevěné okenice, které umožňovaly regulaci provětrávání obilí, případně také kontrolu teploty v interiéru. Do obou bočních dílů lze vstoupit také z exteriéru – od jihozápadu menšími obdélnými novodobými vstupy s novodobými železnými překlady chráněnými pultovými stříškami, před kterými jsou umístěny betonové rampy se schodištěm.

Konstrukce krovu je dnes v podstatě nepřístupná z důvodu absence stropů a podlah. Jedná se o hambalkový krov opatřený stojatou stolicí podélného vázání. Vazné trámy byly provedeny v každé vazbě. Plná vazba obsahuje vazný trám, svislé sloupky nesoucí středovou vaznici, rozpěru mezi sloupky, šikmé vzpěry čepované do vazného trámu a sloupků, hambalek a krokve. Sloupky s vaznicí jsou v podélném směru ztuženy pásky. Jalová vazba obsahuje vazný trám, hambalek a krokve. Uložení pozednic (případně pozednic) není možné zatím zdokumentovat, ale patrně jsou volně uloženy na koruně zdiva či částečně obezděny římsou. Sloupky vynášejí dva průvlaky roznášející strop

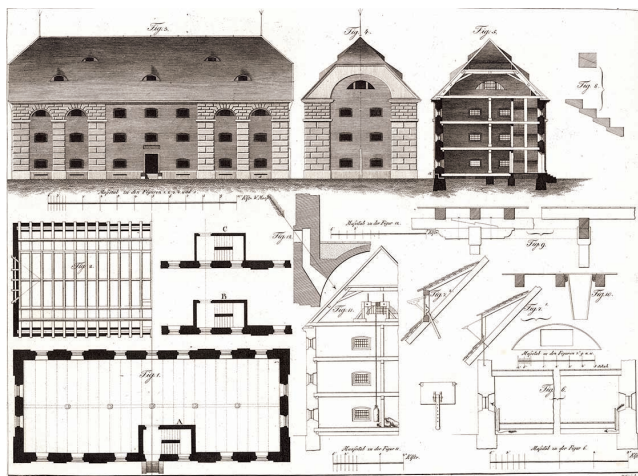
■ Poznámky

¹⁴ Státní okresní archiv Klatovy, Archiv města Chudenice, inv. č. 9, sign. OK 45, *Obecní kronika městečka Chudenice (1931–1975)*, s. 105, 164, 216.

¹⁵ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, VS Chudenice, inv. č. 2882, sign. IV S 3b, kart. č. 108, *Stavba kontribuční sýpky v Chudenicích (1794–1823)*; SOA Plzeň, Sběrka matrik, sign. Chudenice 8, fol. 43v.

7

8

Obr. 7. Chudenice, kontribuční sýpka, Anton Stolle, 1818–1819, pohled do krovu. Foto: David Tuma, 2015.

Obr. 8. J. P. Joenall, Vzorový návrh kontribuční sýpky. Převzato z: *Landwirtschaftliche Baukunst, Erster Theil*, Prag 1826.

ní trámy sýpkových pater. Dřevo krovu je zřejmě ručně tesané, s převážně čepovými spoji a místy jištěné kramlemi. Tesařské značky nebyly z důvodu nepřístupnosti zjistitelné. Na několika místech je patrné, že vazné trámy jsou nastavené. Některé spoje jsou provedeny na čelní (přímý) sraz a jištěné kramlemi. Nacházíme i pokusy o příčné převázání dodatečně vloženým prvkem a opásání spoju řetězem. Tyto úpravy lze označit za technicky zcela nevhodné a nedostatečné. Na všech vazných trámecích (ve středu rozpětí) je na spodní straně mělký zádlab. S největší pravděpodobností zde byla středová stolice s podélnou vaznicí nesenou sloupky, která podírala vazné trámy z důvodu velkého rozpětí stavby. Tato středová stolice musela být provedena ve všech podlažích stavby. Při koncích vazných trámů krovu jsou zachovány nepatrné zbytky prkenné podlahy podkroví. Zde je vhodné vzpomenout také tu skutečnost, že úřední nařízení regulovala podobu krovů kontribučních sýpek. Nařízením gubernia z 31. 8. 1789 byly ustanoveny jisté požadavky na jejich odolnost vůči ohni: na horních trámech měla být dobrá lepenice nebo cihelná dlažba. Obvodová zeď měla být zvýšena a předsán byl rovněž krov s krátkaty a s výměnou. Pokud by krov shořel, počítalo se s tím, že dolní část sýpky s obilím zůstane zachována.¹⁶

Současný technický stav objektu v Chudenicích je možno charakterizovat jako zanedbaný, narušený neodbornými zásahy a vandalstvím. Obvodové zdivo se jeví jako kompaktní, bez zjevných statických poruch. Dochované mříže v oknech jsou mechanicky poničené či napadené korozi. Střešní plášť je sice funkční, ovšem na několika místech zjevně poškozený, a tak do stavby dlouhodobě zatéká, čímž dochází ne-

jen k poškození součástí krovu či omítek, ale také zdiva, které promrzá a roste na něm náletová zeleň. V roce 1999 došlo k rozebrání téměř všech stropních konstrukcí. Odstranění dřevěných stropů včetně předpokládané středové stolice představuje velmi závažné narušení statiky objektu a v kombinaci s lokálním narušením krovu může mít fatální následky. Ze zdiva sýpky vystupují kovová pásová táhla, která byla původně sprážená se stropnicemi, čímž bylo zajištěno příčné ztužení stavby. Krov je lokálně závažně narušen hnilobou a místy i neodbornými zásahy (výše popsané spoje vazných trámů). V některých plných vazbách se projevuje značný průhyb vazných trámů a čepové spoje sloupků a vazných trámů jsou vyskočené, čímž dochází k extrémnímu namáhání některých nosných prvků krovové konstrukce. Pokud se nepřistoupí k lokálním opravám a zajištění stavby, může místy dojít ke statickým poruchám nosného zdiva a dílčí destrukci střechy.

Všechny zmiňované závady objektu je možné technicky vyřešit a uvést sýpku do lepšího stavebně-technického stavu. Nesmí však dlouhodobě docházet k zanedbávání základní údržby a oddalování již nutných dílčích zajištění. Nejzávažnější narušení stavu objektu se tedy projevuje při severovýchodní straně, u vnitřní zdi středového dílu. Významné ohrožení statiky objektu představuje odstranění vnitřních dřevěných konstrukcí sýpkových pater. I přes výše zmíněné závady lze konstatovat, že zdivo zatím nevykazuje nebezpečné statické poruchy, krov na základě vizuální prohlídky je opravitelný s možností zachování většiny autentických prvků a objekt jako celek je do budoucna využitelný.

Analogie k chudenické kontribuční sýpce

Výstavbě kontribuční sýpky v Chudenicích předcházela dlouhý vývoj podobných staveb na našem území. Její podoba nevybočuje z řady jiných sýpek, které v té době vznikaly. Jedinečnost chudenické sýpky tkví především ve velikosti. Skládá se v podstatě ze dvou velkých

skladovacích prostorů, které rozděluje středový průjezd se schodištěm umožňující pohodlné nakládání a vykládání obilí v místě chráněném před povětrnostmi. Řešený středový díl dispozice mohl mít protipožární důvody (ochrana poloviny skladovaného obilí v případě vypuknutí požáru). Oba sýpkové prostory pak umožnily např. zvlášť skladovat jednotlivé druhy obilí nebo obilí rozdělit podle jeho účelu. Za povšimnutí jistě stojí i způsob řešení vnitřní dispozice a architektonické detaily fasád. Pro srovnání s chudenickou sýpkou uvedme některé příklady jiných kontribučních sýpek Plzeňského kraje.

Kontribuční sýpky představují zděné rozměrné vícepatrové budovy stojící zpravidla na okrajích vsí. Byly zakládány na místech s menší možností vzniku požáru, mimo vrchnostenské dvory i vesnickou zástavbu a u zdroje vody nutné k případnému hašení. Jedná se tak o účelové monoblokové stavby sloužící jedné nebo několika vsím na panství. V Plzeňském kraji může být typickým reprezentantem sýpka v Chocenících (okr. Plzeň-jih). Její výstavba je datována rozdílně, a to vročením na žulovém prahu vztahujícím se k roku 1723, nebo do 90. let 18. století.¹⁷ Tato mohutná volně stojící budova byla vystavěna samostatně mimo pan-

■ Poznámky

¹⁶ Ebel (v pozn. 4), s. 212.

¹⁷ Evidenční karta nemovité kulturní památky v Ústředním seznamu kulturních památek ČR zmiňuje postavení sýpky v roce 1723 za držení panství rodem Sinzendorffů, což je na základě vročení vytesaného na žulovém prahu hlavního vchodu do budovy (NPÚ, ÚOP v Plzni, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Chocenice, sýpka, číslo rejstříku ÚSKP 32137/4-304). Tento rok založení se následně objevil v několika dalších publikacích: nejnověji viz např. Radek Keller, *Chocenice 1115–1945*, Chocenice 2014, s. 89. Naopak vznik sýpky před rokem 1798 označuje za pravděpodobnější autorská dvojice P. Rožmberský a V. Machová. Viz Petr Rožmberský – Veronika Machová, *Zámek a tvrz Chocenice*, Plzeň 2002, s. 33.

9

10

11

Obr. 9. Chocenice, kontribuční sýpka, 1723, nebo 80. léta 19. století. Foto: David Tuma, 2015.

Obr. 10. Žichovice, kontribuční sýpka, první polovina 19. století, pohled od jihozápadu. Foto: David Tuma, 2015.

Obr. 11. Klenová, kontribuční sýpka, druhá polovina 19. století, pohled od jihu. Foto: David Tuma, 2015.

ský dvůr na výrazné terénní vyvýšenině nad Vejskovským rybníkem. Její umístění se v mnohém podobá námi sledované sýpce v Chudenicích. Na fasádách chocenické sýpky však byly použity bohatší empírové výzdobné prvky. Dvoupatrová budova je tak členěna lizénami a sýpková okénka zvýrazňují štuková ostění s uchy. Odvětrání stavby zajišťovala tato malá okénka spolu s průdouchy, jimiž vzduch proudil pod podlahu přízemní části sýpky. Objekt má dodnes dochovaná pískovcová ostění oken a dveří. Obilí se zde uchovávalo do konce 20. století, kdy JZD sýpku začalo využívat pro skladování hnojiv a mouček a nechalo k budově přistavět rampy a přístavky.

Stavební fond kontribučních sýpek doplňují rovněž mladší objekty, které svou podobou také ilustrují proměny prvků fasád. V roce 1826 a 1829 publikoval architekt J. P. Joendl vzorové návrhy kontribučních sýpek vycházející z již realizovaných projektů doposud stavěných sýpek.¹⁸ Pro jeho návrhy se stalo typickým pohodlné schodiště vymezené od vlastních sýpkových prostor zdmi. V polovině 19. století byla založena např. sýpka v Žichovicích (okr. Klatovy),¹⁹ zde rovněž umístěná do vyvýšené polohy na okraji obce. Je rozdělena na čtyři nadzemní podlaží a zdobí ji empírové architektonické prvky, kdy průčelí zvýrazňuje pět polí širokých kvádrovaných lizén. Fasády štítů mají hladké omítky, ale pod rameny se nachází plastický pás ukončený ve své horní části půlelptickým obloukem. Zajímavým příkladem monoblokové novostavby sýpky vzniklé ve druhé polovině 19. století je sýpka v Klenové (okr. Klatovy).²⁰ Nachází se severně od stejnojmenného hradu a její fasády již obsahují rysy romantického historismu (zkosené hrany okének, redukovaný obloučkový vlys, trojúhelné štíty lemované zubořezem). Podstřešní sýpkové podlaží provětrávají otvory v půdní nadezdívce.

Kromě zmíněných novostaveb se v našich archivech dochovaly četné prameny písemné po-

vahy o záměru adaptace starších budov na kontribuční sýpky. Například existuje žádost o zakoupení starého minoritského kostela v Horažďovicích (okr. Klatovy) ke zřízení kontribuční sýpky,²¹ ke kterému nakonec nedošlo. Mezi realizované projekty se naopak řadí přestavba kostela sv. Wolfganga v Plzeňské ulici v Tachově na kontribuční sýpku, provedená mezi lety 1793–1794.

V první polovině 20. století byla řada kontribučních sýpek nadále užívána pro zemědělské účely, avšak prošla řadou úprav.²² Ty spočívaly v instalaci trubkových dopravníků, kterými se obilí samotízí z vyšších pater spouštělo do pater nižších, kde se pytlouvalo. Kapsové či šnekové dopravníky se naopak používaly k přepravě do horních podlaží. Zcela novým stavebním typem se v české krajině v první polovině 20. století stala železobetonová sila. Jedná se o věžovité zásobníky, z nichž se obilí nebo jiné sýpké směsi vypouštějí samotízí. Z počátku se tato sila lišila od klasických sýpek jen výrazně převýšeným hranolovým tvarem, ale teprve od 2. světové války byly tyto stavby budovány ve věžovité podobě a konstrukcích sestávajících ze železa a z litého betonu.²³

Závěrem

NPÚ, ÚOP v Plzni podal v roce 2014²⁴ podnět na prohlášení kontribuční sýpky za nemovitou kulturní památku.²⁵ Ministerstvo kultury ČR však v roce 2015 rozhodlo o jejím neprohlášení. Ve svém rozhodnutí uvedlo malou míru dochovaných památkových hodnot, které by zakládaly důvody pro prohlášení za kulturní památku. Upozornilo pouze na mimořádnou krajinnou hodnotu objektu a jeho místo ve struktuře krajinné zóny Chudenicko.²⁶ Důvodem neprohlášení objektu byl jeho špatný stavebně-technický stav. Sýpka sice utrpěla odstraněním sýpkových pater, avšak stavba nadále uchovává řadu dalších kulturněhistorických hodnot, které nespočívají pouze v její půdorysné hmotě. Jde o jednu z největších a nejvelkolepějších sýpek na území kraje, s dochovanou dispozicí se zajímavě řešeným středovým průjezdem a symetricky umístěnými přímými schodišti do patra. Z historického hlediska se jednalo o kontribuční sýpku vystavěnou přímo do středu zdejšího rozsáhlého černínského dominia. Její fasády

se vyznačují strohými výrazovými prostředky, což demonstruje především důraz na funkčnost této monoblokové budovy. Sýpka, tvořící též urbanistickou dominantu městyse Chudenice, se dodnes zachovala bez zásadních důležitých stavebních úprav.

■ Poznámky

18 Johann, Philipp Joendl, *Landwirtschaftliche Baukunst, Erster Theil*, Prag 1826, s. 561.

19 Objekt je evidován v *Ústředním seznamu kulturních památek ČR* (NPÚ, ÚOP v Plzni, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Žichovice, kontribuční sýpka, číslo rejstříku ÚSKP 15296/4-3528).

20 Sýpka byla v roce 2005 prohlášena za nemovitou kulturní památku (NPÚ, ÚOP v Plzni, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Klenová, sýpka, číslo rejstříku ÚSKP 101441).

21 Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter, Velkostatek (VS) Horažďovice, inv. č. 680, karton č. 78.

22 Václav Vočadlo, *Stavby hospodářské*, Brno 1914, s. 14.

23 Novým typem obilního podlahového skladu byla stavba s vypouštěcími otvory přímo v podlahách jednotlivých etáží s malými, jakoby štílnovými okénky. F. Horský ji nechal v druhé polovině 19. století postavit podle amerického vzoru v Ovčárech na Kolínsku, viz Novák et al. (pozn. 6), s. 30.

24 Hodnota objektu byla posuzována již v roce 2006 na žádost JUDr. Vladimíra Roubala z Prahy v souvislosti s připravovaným sborníkem o Chudenicku. Sýpka byla tehdy vyhodnocena jako jeden z hospodářských objektů černínského velkostatku s architektonickými a stavebně-historickými kvalitami, v jehož případě lze uvažovat o podání návrhu na prohlášení za nemovitou kulturní památku. Viz NPÚ, ÚOP v Plzni, spisový archiv, Chudenice – krajinná památková zóna, panská sýpka, č. j. 9399/2005/da, *Informace k objektu* (17. 1. 2006).

25 Viz NPÚ, ÚOP v Plzni, spisový archiv, Chudenice – krajinná památková zóna, panská sýpka, č. j. NPÚ-310/53304/2015 ze dne 15. 7. 2015.

26 Článek vznikl v rámci individuální vědeckovýzkumné a dokumentační práce autora, podporované z rozpočtu NPÚ, ÚOP v Plzni, v letech 2014 a 2015. Autor děkuje Státnímu oblastnímu archivu v Třeboni, pracovišti Jindřichův Hradec, za umožnění zveřejnit dochované původní plány kontribuční sýpky v Chudenicích.